

Ausgewählte Gesamtausgaben des Genesiskommentars Heinrich von Langensteins († 1397): Aufbau und Gliederung des Textes anhand ausführlicher Incipit- und Explicit-Listen.¹

Khrystyna Fostyak
Institut für Historische Theologie, Universität Wien

Die in den nachfolgenden Tabellen dargestellten Incipits und Explicits dokumentieren alle Textabschnitte, die sich aus der äußeren visuellen Gestaltung des Textes in den besagten Handschriften anhand von Initialen, Lombarden, Abständen und Unterstreichungen rekonstruieren lassen. Sofern vorhanden, enthalten die Tabellen in Anführungszeichen auch die Bezeichnungen der kommentierten Teile aus den beiden Bibelprologen des Hieronymus (Generalprolog / Ep. 53 sowie Pentateuchenprolog) und aus den drei ersten Genesiskapiteln. Ist ein Textabschnitt weiter untergliedert, so sind die entsprechenden Incipit und Explicit ebenfalls in den Tabellen abgebildet. In der letzten Spalte ist die Einteilung des Genesiskommentars nach dem *Repertorium Biblicum* Friedrichs Stegmüller (RB) notiert.

- 1) Die siebenbändige Gesamtausgabe von Johann Spenlin (entstand vor der Mitte des 15. Jahrhunderts):

Karlsruhe, BLB, Cod. Aug. pap. 41					
<i>fol.</i>	<i>Bezeichnung</i>	<i>Bibelprolog</i>	<i>Inc. – Expl.</i>		<i>RB</i>
1ra-9va	Principium		In principio creavit Deus celum et terram. (Gen 1,1) – Ita scribitur in capite tocius diuine scripture ... X ... dicens in epistola ob hanc causam ad ipsum scripta etc. Sequitur: Frater Ambrosius.		I
9vb-122rb	Prologus generalis biblie	Ep. 53	Frater Ambrosius michi tua munuscula proferens detulit et suauiissimas litteras. – Ista epistola beati Ieronimi proponitur toti sacre scripture tamquam prologus ... X ... ad dubium in lectione precedenti, motum quod fuit istud, utrum renunciatio seculi debeat esse festina sine mora consilii. Ad ista dubia magister non respondit in prologo etc.		II
		Ep. 53,1	9vb-29ra	Frater Ambrosius michi tua munuscula proferens detulit et suauiissimas litteras. – Ista epistola beati Ieronimi proponitur toti sacre scripture tamquam prologus ... X ... non sunt ad materiam presentem, pro qua sufficiunt, que dicta sunt.	
	„Capitulum secundum“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53,2	29ra-32rb	Quid loquar de seculi hominibus. – In superiori capitulo supradicto exemplo ab ethnicis ... X ... plerumque et prodesse numquam. hec ille. Sequitur.	
	„Capitulum tertium“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53,3	32rb-35vb	Nec hoc dico. – In parte ista in qua incipiunt aliqui tertium capitulum excludit in diuisione priori ... X ... et commendatus ut patet 3 Rg etc. Sequitur quartum capitulum etc.	
	„Capitulum quartum“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53,3	36ra-41va	Sancta quippe rusticitas. – In ista parte incipit capitulum quartum huius epistole iuxta priorem diuisionem ... X ... huius seculi filiis lucis in generacionibus suis. Sequitur.	
	„Capitulum quintum“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53,3	41va-46vb	Pharisei mirantur. – In ista parte in qua melius incipit capitulum quintum huius epistole ... X ... hic uero misteriorum explanacionem, cetera talia sunt. Sequitur.	
	„Capitulum sextum“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53,6	46vb-66vb	Hec a me perstricta sunt breuiter. – In principio huius sexti capituli prologi galeati ponitur conclusio ... X ... per auariciam et alia uicia dispositi etc. Sequitur.	
	„Capitulum sextum“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53,6	67ra-73va	Quod medicorum est promittunt medici. – Postquam ostendit beatus Ieronimus multipliciter ... X ... uera pro falsis	

¹ Für eine ausführliche Beschreibung des Aufbaus und der Gliederung des Genesiskommentars in allen erhaltenen Gesamtausgaben siehe: Khrystyna Fostyak / Christina Traxler, Zum Aufbau und zur Textüberlieferung des Genesiskommentars Heinrich von Langensteins († 1397): Ein Werkstattbericht, in: *Codices Manuscripti & Impressi. Zeitschrift für Buchgeschichte* 127 (2021) 1-31.

				teneantur cetera pro in ceteris. Hec Augustinus. Sequitur septimum capitulum.	
	„Capitulum septimum“ (in marg.)	Ep. 53,8	73vb-108rb	Patet Exodus. – Hec est secunda pars septimi capituli huius prologi. Et quia hoc capitulum non fuit diuisum ... X ... fuerunt segregate ut habetur ab Augustino 15 De ciu. Dei cap. 23.	
	„Octauum capitulum“ (in marg.)	Ep. 53,10	108rb-113va	Oro te frater carissime inter hec uiuere etc. – Hic congruencius incipi potest octauum et ultimum capitulum huius epistole ... X ... quidam rethor fuit presumptuosus, qui reprehenditur in rethorica Tulli.	
	„Capitulum octauum secundum aliquos“ (in marg.)	Ep. 53,11	113vb-122rb	Habes amantissimum hic tui fratrem. – Hic incipiunt aliqui octauum et ultimum capitulum huius epistole uel prologi ... X ... et hoc de isto prologo quantum ad textum. Et quia superius in ista lectione tactum est quod apostoli renunciantes seculo reliquerunt omnia et in alia lectione uisum est esse de intencione beati Ieronimi, qui perfectus status renunciacionis seculi requirit abdicacionem omnium exteriorum. Ideo queri potest ad declaracionem precedencium, utrum status renunciacionis seculi quanto pauperior tanto sit perfeccior, sed antequam respondeam ad istud dubium, habeo respondere ad dubium in lectione precedenti motum quod fuit istud, utrum renunciacio seculi debeat esse festina sine mora consilii. Ad ista dubia magister non respondit in prologo etc.	
122va-138rb	„Secundus prologus“ (in marg.)	Prologus in Pentateucho		Expedito prologo in generali in totam bibliam in quo multipliciter notificata est ... X ... ex biblia christianorum quam econverso ut elici potest ex premissis etc. Deo gracias.	III

Karlsruhe, BLB, Cod. Aug. pap. 42					
<i>fol.</i>	<i>Bezeichnung</i>	<i>Genesis</i>	<i>Inc. – Expl.</i>		<i>RB</i>
1ra-16vb	Principium		In principio Deus creauit celum et terram. (Gen 1,1) – Hoc uerbum introducens beatus Augustinus 11 De ciu. Dei cap. 3 ... X ... immorari prologis sacre scripture et predictis preambulis. Sequitur ergo textus.		IV
			1ra-3va	In principio Deus creauit celum et terram (Gen 1,1). – Hoc uerbum introducens beatus Augustinus 11 De ciu. Dei cap. 3 ... X ... antequam ueniam ad textum.	
			3va-4vb	Viso ergo in precedentibus quatuor sensum tamquam in finem tendat ... X ... reductiuus uel huiusmodi etc.	
			4vb-5va	Declarato itaque queres obiciatur principaliter theologice ... X ... et hoc de secundo premittendo etc.	
			5va-7ra	Quantum ergo ad tercium preambulum exposicioni sacre scripture ... X ... seculi magis locutus est etc.	
			7ra-9rb	Deinde circa istos sensus aliqua querenda sunt facilliter et dubitando per ordinem ... X ... introduxi etc.	
			9rb-9vb	Aliud dubium et quartum circa sensus sacre scripture est ... X ... insisteret magis quam mystice.	
			9vb-10vb	Adhuc sunt aliqua dubia circa predicta de quatuor sensibus sacre scripture quorum primus ... X ... intentum esse igitur etc.	
			10vb-11ra	Ultimo queri potest circa predictos sensus utrum omnia facta Christi apostolorum ecclesie et uirginis ... X ... hoc de tercio preambulo etc.	
			11ra-11vb	Nunc restat quartum preambulum quod quia respicit consideraciones ... X ... quod sint declaranda.	
			11vb-16vb	Consequenter iam spiritualius ad intelligenciam diuinalium scripturarum ... X ... immorari prologis sacre scripture et predictis preambulis. Sequitur ergo textus.	
16vb-79ra	Com. in Gen 1		In principio creauit Deus celum et terram (Gen 1,1). – Obmissis diuisionibus curiosis accipio illam diuisionem ... X ... eis traditis que sic et contra doctores errores incipiunt etc.		V-VI
	Proemium		16vb-19va	In principio creauit Deus celum et terram (Gen 1,1). – Obmissis diuisionibus curiosis ... X ... tam celestes quam elementales.	
	(1. Expositio)	Gen 1,1-2	19va-20ra	Hiis igitur prenotatis exposita est littera a principio usque ad opus quarte diei ... X ... quam formare et ornare intendit etc.	
		Gen 1,3-5	20ra-21ra	Dixit quoque Deus fiat lux et facta est lux et uidit Deus ... (Gen 1,3-5). – Hic incipit opus distincionis et primo ponitur	

				distinccio corporum celestium ... X ... ille propheta qui dixit: Benedicite omnia opera Domini Domino (Dn 3,57). Sequitur.	
		Gen 1,6-7	21ra-22ra	Dixit quoque Deus (Gen 1,6). – Hic describitur opus secunde diei in qua facta est ... X ... hic moueri usque aliter. Sequitur textus.	
		Gen 1,9-10	22ra-22vb	Dixit uero Deus (Gen 1,9). – Ubi describitur opus tercie diei in quo utilitate disposita ... X ... sterilitatis alimentum. Sequitur.	
		Gen 1,11-12	22vb-24va	Et ait germinet terra herbam (Gen 1,11). – Ostensa in parte precedenti elementorum ... X ... stellas de quibus sequitur.	
		Gen 1,14	24va-26ra	Dixit autem Deus fiant luminaria (Gen 1,14). – Hic communiter die quarta describitur ... X ... lapides et metalla sequitur.	
		Gen 1,16	26ra-27rb	Fecitque Deus (Gen 1,16). – Premissa diuina dispositione de faciendis luminaribus ... X ... imperfectum sui status sequitur.	
		Gen 1,16	27rb-28va	Post hec sequitur: Luminare maius ut preessent diei (Gen 1,16) ... X ... secunde exposicionis quam in lectione sequenti incipiam. Sequitur.	
		Gen 1,17-18	28va-29ra	Et posuit eas in firmamento (Gen 1,17). – Ex hac littera que sonat quasi ... X ... christianis finibus pro scribendum etc.	
	(2. Expositio)	Gen 1,1-13	29va-47vb	Nuper cum inciperem textum Genesis processum descripsi ... X ... institucionis germinum terre. Et factum est vespere et mane dies tercius etc. (Gen 1,13).	
		Gen 1,14-19	48ra-69ra	Dixit autem Deus fiant luminaria in firmamento celi (Gen 1,14). – Ista est tercia pars principalis huius principii Genesis ... X ... dividerent lucem a tenebris etc. (Gen 1,18) Tercia expositio.	
	(3. Expositio)		69ra-79ra	Intencio mea est et erat stando aliquamdiu in isto principio Genesis ... X ... et contra doctores errores incipiunt etc.	
79ra-138va	(4. Expositio)	Gen 1,1-23		In principio creauit Deus celum et terram (Gen 1,1). – Exposito iam quodammodo et declarato illo difficillimo ... X ... Tunc sequitur ultima pars primi capituli Genesis etc.	VII

Karlsruhe, BLB, Cod. Aug. pap. 43					
<i>fol.</i>	<i>Bezeichnung</i>	<i>Genesis</i>	<i>Inc. – Expl.</i>		<i>RB</i>
Iv-IIv	Index				
1ra-18ra	Com. in Gen 2	Gen 1,25-27	Et uidit Deus quod esset bonum (Gen 1,25), et ait: Faciamus. (Gen 1,26) – Sicut in precedentibus ista littera patuit: Et uidit Deus quod esset bonum, dupliciter legi potest ... X ... concedenda quod erat probandum.		VIII
18ra-30vb		Gen 1,27-28	Masculum et feminam creauit eos (Gen 1,27). – In ista particula secundum priorem diuisionem agitur de formatione hominis ... X ... deduccionibus infero quattuor correctoria.		
31ra-36rb		Gen 1,29-31	Dixitque Deus: Ecce dedi uobis omnem herbam etc. (Gen 1,29). – Ista est tercia particula illius partis superius diuise. Et creauit Deus hominem ad ymaginem suam ... X ... et pondere disposuisti. Nec uacat senarius ille dierum a misteriis de duracione mundi, uide in sermone de ascensione Domini qui incipit: Sic ueniet quemadmodum uidisti eum euentem in celum. Sequitur: Igitur perfecti sunt celi et terra (Gen 2,1).		
36rb-55rb		Gen 2,1-3	Igitur perfecti sunt celi et terra et omnis ornatus eorum (Gen 2,1). – Postquam Moyses capitulo primo Genesis descripsit decursum sex dierum ... X ... dierum et horarum ad planetas innituntur.		IX
55va-143vb		Gen 2,4-24	Iste sunt generaciones celi et terre (Gen 2,4). – Hec est secunda pars secundi capituli secundum diuisionem in principio eius factam ... X ... pro statu modo ecclesie ut uerisimilius uidetur non protulissent. Sequitur tercium capitulum Genesis: Et erant etc. (Gen 2,25)		X
		Gen 2,4-7	55va-72va	Iste sunt generaciones celi et terre (Gen 2,4). – Hec est secunda pars secundi capituli secundum diuisionem in principio eius factam ... X ... animam de qua sequitur in littera: Et inspirauit (Gen 2,7).	
		Gen 2,7	72va-79va	Et inspirauit in faciem eius spiraculum uite et factus est homo in animam uiuentem (Gen 2,7). – Dictum est superius proxime de dispositione hominis ... X ... ut uisum est. Sequitur quintum dubium de illius animantis spiraculo.	
		Gen 2,8-9	79vb-81vb	Plantauerat autem Dominus Deus ... (Gen 2,8-9). – Descripta in precentibus formatione et condicione hominis ... X ... de quibus in sequentibus tangitur. Sequitur: Et fluuius (Gen 2,10).	

		Gen 2,10	81vb-83ra	Et fluuius egrediebatur de loco uoluptatis (Gen 2,10). – Hic secundum priorem diuisionem describitur paradysi ... X ... flumina de quibus sequitur in littera.	
		Gen 2,11-12	83ra-84vb	Nomen uni Physon ipse est qui circuit ... (Gen 2,11-12). – Physon interpretatur horis ... X ... sic propter hominem et hoc de primo flumine.	
		Gen 2,13	84vb-85ra	Est nomen flumini secundi Geon ... (Gen 2,13). – Etyopia est regio quam solum uicinitas terre et ... X ... coluerunt que ad eius quo dictumque.	
		Gen 2,14	85ra-94ra	Fluuius uero quartus est Eufrates etc. (Gen 2,14) – Secundum expositores ille fluuius est ... X ... percepcione inflammatus.	
		Gen 2,15	94ra-95ra	Tulit ergo Dominus hominem (Gen 2,15). – Viso in precedentibus qualem paradysum constituit ... X ... de formacione mulierum ex uiro sequitur.	
		Gen 2,15	95ra-95vb	Ut operatur et custodiret illud (Gen 2,15). – Ubi ut in diuisione dicebatur, tangitur ... X ... infidelium ad finem.	
		Gen 2,16	95vb-97rb	Precepitque ei dicens (Gen 2,16). – Hic predictas congrue subiungitur diuini precepti ... X ... sui obedire et ergo sequitur littera.	
		Gen 2,17	97rb-97vb	In quocumque enim die comederis morte morieris (Gen 2,17). – Id est necessitatem moriendi incurres et ideo textus ... X ... inferius ubi eciam locum habebunt. Sequitur.	
		Gen 2,18	97vb-102rb	Dixit quoque Deus Dominus non est bonum hominem esse solum (Gen 2,18). – Ista est ultima pars principalis in capituli Genesis uiri ... X ... quibusdam esse solum est bonum.	
		Gen 2,18	102rb-103rb	Faciamus ei adiutorium simile sibi (Gen 2,18). – Istud non potest esse uerbum Dei ad angelos ... X ... dubium pertractabitur inferius tercio capitulo Genesis. Sequitur.	
		Gen 2,19	103rb-105vb)	Formatis igitur Deus de humo cunctis animantibus terre (Gen 2,19). – Hic consequentem declarat quare formato Adam ... X ... in littera: Omne quod uocauit Adam (Gen 2,19).	
		Gen 2,19-24	105vb-143vb	Omne quod uocauit Adam ... (Gen 2,19-20). – Verum quia non sit spiritalis intencio de piscibus ... X ... pro statu modo ecclesie ut uerisimilius uidetur non protulissent. Sequitur tercium capitulum Genesis: Et erant etc. (Gen 2,25)	
143vb-156va	„Tercium capitulum Genesis“ (in marg.)	Gen 2,25		Erant uterque nudus. Autem erant uterque nudus (Gen 2,25). – Hic incipit tercium capitulum libri Genesis a beato Augustino libro xi super Genesim ... X ... serpens ille callidissimus de quo sequitur littera: Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terre etc. (Gen 3,1)	XI

Karlsruhe, BLB, Cod. Aug. pap. 44				
fol.	Bezeichnung	Genesis	Inc. – Expl.	RB
1ra-32va	Proemium		Sed et serpens autem (Gen 3,1). – Secundum diuisionem in principio huius tercii capituli Genesis ... X ... quadruplex est effectus principalis angelice cure circa etc.	XII
32va-41vb	Com. in Gen 3	Gen 3,1-6	Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terre que fecerat Dominus Deus qui dixit ad mulierem (Gen 3,1). – Serpens ille ut quidam putant sit ipse lucifer ... X ... de primo tangendum est in sequentibus. Sequitur: Dedit.	
41vb-51ra		Gen 3,6-7	Deditque uiro qui commedit. (Gen 3,6) – Viso in precedentibus modo et ordine transgressionis mulieris ... X ... oculos aperiores. Et hoc de illo dubio. Secundum dubium principale sepius motum erat, utrum sola ablacio. – (Rubrik:) Illam questionem non complevit quia sic habetur in minuta quam scripsit propria manu: Dimictere stare duo folia magna et post incipe textum: Cum audissent uocem Domini Dei (Gen 3,8).	
51rb-57ra		Gen 3,8-13	Cum audissent uocem Domini Dei deambulantis. (Gen 3,8) – Viso in precedenti de testimonio peccati seu iudicio ... X ... incepta a serpente cum dixit: Et dixit Dominus Deus serpenti quia fecisti hoc etc. Et ait Dominus Deus ad serpentem quia fecit (Gen 3,14).	
57rb-93rb		Gen 3,14-15	Et ait Dominus Deus ad serpentem. (Gen 3,14) – Postquam uisum est in precedentibus de processu Adam et Eve ad peccati commissionem ... X ... ante oppositum tactum est. Et hoc de ista questione. Huius est presens distincio etc.	XIII - XIV

93va-95rb		Gen 3,15	Iam ergo uolo prosequi translacionem Ieronimi similiter et 70 ^a interpretum ... X ... et contriuerunt. Et ergo dicit Gregorius in omelia etc.	
95va-99va		Gen 3,15	Secunda propositio est quod quamuis impugnancia Marie uirginis ... X ... precipitauit atque sibi adhuc insidiaturus esset. Sequitur textus.	
99va-147ra		Gen 3,15-16	Et tu insidiaberis (Gen 3,15). – Declarata iam in precedenti particula habitudine mulieris et seminis eius ... X ... audire cupit, id est quis duorum sexuum sit miserior factus ex peccato primo ipsius. – (<i>Rubrik:</i>) Hic est defectus. Nichil plus indetur in minuta nisi illud quod hic habetur.	
147rb-153vb		Gen 3,16	Multiplicabo erumpnas tuas etc. (Gen 3,16) – Specialiciter non solum in te, sed in filiabus tuis ... X ... hic sibi dictum est: Sub uiri potestate eris. Et ipse dominabitur tui (Gen 3,16). Et sequitur: Ade uero dixit quia audisti etc. (Gen 3,17)	
154ra-166rb		Gen 3,17a	Ade uero dixit quia audisti uocem uxoris tue etc. (Gen 3,17) – Ista est ultima pars tercii capituli libri Genesis. In qua descriptis in precedentibus penis et miseris ... X ... utrum Dei bonitas plus appareat in remocione mali quam in collacione boni etc.	XV-XVI

Karlsruhe, BLB, Cod. Aug. pap. 45				
<i>fol.</i>	<i>Bezeichnung</i>	<i>Genesis</i>	<i>Inc. – Expl.</i>	<i>RB</i>
Ir-IIv	Index			
1ra-27vb		Gen 3,17b	Maledicta terra in opere tuo (Gen 3,17). – Hoc primo in pena transgressionis Adam superius repetite ... X ... sustineri posse ex rationibus in contrarium factis.	XVII-XVIII
28ra-36va			Deinde quia experimur homines feruenter et excessiue inclinari ad quedam appetibilia ... X ... dampnacionem mereantur ut dictum est ergo etc. Item.	
36vb-48va			Rursus ut ante dixi homo adhuc ex parte rerum exteriorum affligitur ... X ... quod religionem et honestatem decet. (<i>Rubrik:</i>) Nichil deficit. Hic nichil deficit sed sequitur et honestatem.)	
49ra-90rb			(Et honestatem decet) omnino abicitur. Unde apparet quodammodo peccatum peruerse adiuencionis ... X ... ad primum transgressorem hominem ait: Maledicta terra in opere tuo ... (Gen 3,17-18) Sequitur.	
90rb-106va		Gen 3,19a	In sudore uultus tui uesceris pane tuo (Gen 3,19). – Itaque ostensum est in precedentibus, qualiter primus homo iuste afflictus est ... X ... sic audacter iudeis uendunt ac pecunias ab ipsis pro laboribus recipiunt. Sequitur textus.	XIX
106va-117vb			In sudore uultus tui uesceris pane tuo, et sequitur: donec reuertaris in terram de qua sumptus es, quia puluis es et in puluerem reuerteris (Gen 3,19). – Hoc habet translacio Ieronimi. Alia uero 70 ^a interpretum habet ... X ... relinquo ex predictis et hec de tercio.	XX
118ra-245vb			Restat ergo quartum dubium circa textum illum `in sudore uultus tui uesceris, pane tuo donec reuertaris in terram' (Gen 3,19), superius amotum tractare sub hac forma: utrum emere redditus ad tempus uitalis periodi procedat ... X ... fuit forte latro ille cum Christo suspensus. Et hoc de illo tercio dubio.	XXI
250v-251v	Index			

Karlsruhe, BLB, Cod. Aug. pap. 46				
<i>fol.</i>	<i>Bezeichnung</i>	<i>Genesis</i>	<i>Inc. – Expl.</i>	<i>RB</i>
IIr-IIIv	Index			
1ra-112ra		Gen 3,19b	In sudore uultus tui uesceris pane tuo donec reuertaris in terram de qua assumptus es, quia cinis es et in cinerem reuerteris (Gen 3,19). – Expedita iam prima parte istius textus ex hiis que diffuse dicta sunt de laboribus uniuersis ... X ... sed postea domino concedente et dirigente possetenus pertractabo etc.	XXII
			1ra-43va In sudore uultus tui uesceris pane tuo ... (Gen 3,19). – Expedita iam prima parte istius textus ex hiis que diffuse dicta sunt de laboribus uniuersis ... X ... hoc considerans beatus Augustinus dicebat.	

			43va-59ra	Istis ita notatis patere potest responsio ad questionem uidelicet quod eligibilior est senectus ... X ... Notum fac michi Domine finem meum secundum glosam communem.	
			59ra-79vb	Deinde quod eiam salubrius sit mortalibus ignorare ... X ... ut inferius apparebit.	
			79vb-112ra	Prima duo loca scilicet infernus et purgatorium sunt subtus terram ... X ... sed postea domino concedente et dirigente possetenus pertractabo etc.	
112va - 192vb		Gen 3,19b		In sudore uultus tui uesceris pane tuo donec reuertaris in terram etc. (Gen 3,19) – Circa particulam huius textus, que est ... X ... et de residuo piis operibus uitam futuram in celis promereri etc. – Sequitur capitulum primum. Iam ergo quia. ²	XXIII
198r-199v	Index				

Karlsruhe, BLB, Cod. Aug. pap. 47					
<i>fol.</i>	<i>Bezeichnung</i>	<i>Genesis</i>	<i>Inc. – Expl.</i>		<i>RB</i>
1ra-128rb		Gen 3,19b	Taliter ergo et tantum dictum sit de illa quarta sequela mortis cum incidentibus ... X ... omnes ergo qui sine fide illorum articularum mortui fuerunt iuste sunt dampnati etc.		XXIV
128va-129rb, 131v-133r	Index				

2) Die dreibändige Gesamtausgabe aus dem Kloster Mondsee (entstand 1459-1461):

Wien, ÖNB, Cod. 3900					
<i>fol.</i>	<i>Bezeichnung</i>	<i>Bibelprolog / Genesis</i>	<i>Inc. – Expl.</i>		<i>RB</i>
2ra-10ra	„Prohemium“ (<i>in marg.</i>)		In principio creauit Deus celum et terram (Gen 1,1). – Ita scribitur in capite tocius diuine scripture ... X ... dicens in epistola ob hanc causam ad ipsum scripta etc. Frater Ambrosius michi tua munuscula perferens.		I
10ra-118vb	„Prologus Ieronimi in totam bibliam“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53	Frater Ambrosius michi tua munuscula perferens. – Ista epistola beati Ieronimi proponitur toti sacre scripture tamquam prologus ... X ... et hoc de isto prologo quantum ad textum.		II
	„Capitulum primum“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53,1	10ra-28rb	Frater Ambrosius michi tua munuscula perferens. – Ista epistola beati Ieronimi proponitur toti sacre scripture tamquam prologus ... X ... non sunt ad materiam presentem, pro qua sufficiant, que dicta sunt. Sequitur textus.	
	„Capitulum secundum“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53,2	28rb-40ra	Quid loquar de seculi hominibus etc. – In superiori capitulo sumpto exemplo ab ethnicis ... X ... huius seculi filiis lucis in generacionibus suis. Sequitur: Pharisei stupent.	
	„Quintum capitulum“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53,3	40ra-45rb	Pharisei stupent in doctrinam Domini. – In ista parte in qua melius incipit capitulum quintum huius epistole ... X ... hic uero misteriorum explanacionem, cetera talia sunt etc.	
	„Sextum capitulum“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53,6	45rb-105rb	Hec a me perscripta sunt breuiter. – In principio huius sexti capituli prologi galeati ponitur conclusio ... X ... fuerunt segregate ut habetur ab Augustino 15 De ciu. Dei cap. 23 etc.etc.	

² Der Karlsruher Codex Aug. pap. 46 endet auf diese offene Weise. Die angekündigte Fortsetzung dieses Textabschnittes findet sich im folgenden Band Aug. pap. 47 nicht. Darüberhinaus fehlt in den Codices Aug. pap. 46 und 47 der Gesamtausgabe von Johann Spenlin ein Teil des Genesiskommentars, welcher jedoch im Wiener Codex 3902 der Mondseer Gesamtausgabe enthalten ist: „...et de residuo piis operibus uitam futuram in celis promereri. Iam ergo quia ex nunc et aliis dictis manifestum est ... X ... cum apparuerit me gaudenti animo fateor assensurum.“ Wien, ÖNB, Cod. 3902, fol. 91ra-110ra.

	„Octavum capitulum“ (<i>in marg.</i>)	Ep. 53,10	105va - 118vb	Oro te frater carissime inter hec uiuere. – Hic congruencius incipi potest octavum et ultimum capitulum huius epistole ... X ... et hoc de isto prologo quantum ad textum.	
118vb - 134va	„Secundus prologus“ (<i>in marg.</i>)	Prologus in Pentateucho		Expedito prologo generali in totam bibliam in quo multipliciter notificata est ... X ... ex biblia christianorum quam econuerso ut elici potest ex premissis. Et sic est finis huius conclusionis responsalis. Amen etc.	III
146ra-156ra	Principium			In principio creauit Deus celum et terram (Gen 1,1). – Hoc introducens beatus Augustinus 11 De ciu. Dei cap. 3 ... X ... immorari prologis sacre scripture et predictis preambulis. Sequitur textus.	IV
156ra-198ra	Com. in Gen 1	Gen 1,1-19		In principio creauit Deus celum et terram etc. (Gen 1,1) – Dimissis diuisionibus curiosis accipio illam diuisionem ... X ... eis traditis que sic et contra dictos errores incipiunt.	V
	Proemium		156ra-157vb	In principio creauit Deus celum et terram etc. (Gen 1,1) – Dimissis diuisionibus curiosis ... X ... sed natura tantum sicut fons precedit uocem, dicit igitur Moyses.	
	(1. Expositio)	Gen 1,1-18	158ra-164va	In principio creauit Deus celum et terram. Terra autem erat inanis ... (Gen 1,1-2). – In principio uidelicet temporis vel productionis rerum ... X ... contraria repellendum et procul a christianis finibus proscribendum.	VI
	(2. Expositio)	Gen 1,1-13	164va-177rb	Nuper cum inciperem textum Genesis processum descripsi ... X ... institutionis germinum terre. Et factum est uespere et mane dies tercius (Gen 1,13).	
		Gen 1,14-19	177rb-191va	Dixit autem Deus fiant luminaria in firmamento celi (Gen 1,14). – Ista est tercia pars principalis huius principii Genesis ... X ... diuiderent ea a tenebris etc. (Gen 1,18)	
	(3. Expositio)		191va-198ra	Intencio mea est et erat stare aliquantulum diu in isto principio Genesis ... X ... et contra dictos errores incipiunt.	
198ra-254rb	„Expositio quarta“ (<i>in marg.</i>)	Gen 1,1-25		In principio creauit Deus etc. (Gen 1,1) – Exposito iam quodammodo et declarato illo difficillimo ... X ... hominibus ad supersticiones inclinatis. Talibus ergo obmissis sequitur in littera.	VII
238rb-254rb	(<i>Ergänzung</i>) ³			Tunc sequitur ultima pars primi cap. Gen. Dixit quoque Deus producat terra animam uiuentem in genere suo. Iumenta et reptilia et bestias terre secundum species suas factum est ita. (Gen 1,24) – Postquam in precedentibus Moyses quoniam creator Deus ornauit elementum aque mirandis ... X ... hominibus ad supersticiones inclinatis. Talibus ergo obmissis sequitur in littera.	
254rb-389va	„Secundum uolumen“ (<i>in marg.</i>)	Gen 1,25-2,25		Et uidit Deus quod esset bonum (Gen 1,25), et ait: Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram. (Gen 1,26) – Sicut in precedentibus patet ista littera ... X ... serpens ille callidissimus de quo sequitur in littera: Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terre etc. (Gen 3,1). ⁴	VIII
		Gen 1,25-26	254rb-262rb	Et uidit Deus quod esset bonum (Gen 1,25), et ait: Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram (Gen 1,26). – Sicut in precedentibus patet ista littera ... X ... homo ad ymaginem Dei factus est ut sequitur in littera.	
		Gen 1,27	262rb-268va	Et creauit Deus hominem ad ymaginem suam (Gen 1,27). – Hec est secunda pars principalis partis de faccione hominis ... X ... concedenda quod erat probandum. Sequitur textus.	
		Gen 1,27-28	268vb - 280va	Masculum et feminam creauit eos (Gen 1,27). – In ista particula secundum priorem diuisionem agitur ... X ... deduccionibus infero quatuor correctoria.	
		Gen 1,29-31	281ra-286ra	Dixitque Deus: Ecce dedi uobis omnem herbam (Gen 1,29). – Ista est tercia particula istius partis superius diuise ... X ... et pondere disposuisti nec uacat senarius illorum dierum.	
	„Capitulum secundum“ (<i>supra lemme</i>)	Gen 2,1	286ra-287rb	Igitur perfecti sunt celi et terra et omnis ornatus eorum (Gen 2,1). – Postquam Moyses capitulo primo Genesis descripsit cursum sex dierum ... X ... sit perfectio communis efficienciam ipsorum.	IX

³ Dieser Textabschnitt enthält eine 16 Folia umfassende Textpassage, die in der frühen Wiener Ausgabe sowie in der Spelin-Ausgabe fehlt. Es handelt sich um eine nachgetragene Auslegung von Gen 1,24-25.

⁴ Danach folgt ein Nachtrag, der sich in vier Ausgaben des Genesiskommentars wiederholt: „Sequitur tercius uolumen magistri Henrici de Hassia secluso uolumine prologi.“ Vgl. Wien, ÖNB, Cod. 3900, fol. 389va; Cod. 3922, fol. 443r; Lambach, Stiftsbibliothek, Cod. Chart 17, fol. 247va; München, BSB, Clm 18145, fol. 337ra (Allerdings ist in diesem Codex die Erwähnung des Prologbandes gestrichen, weil diese Ausgabe ja auf die Auslegung des Prologs verzichtet hat.).

		Gen 2,2-3	287va - 303va	Compleuitque Deus die septimo (Gen 2,2). – Hec est secunda particula prime partis in qua sit temporis in quo Deus consummavit ... X ... dierum et horarum ad planetas innituntur. Sequitur textus.	
		Gen 2,4-7	303va -324ra	Iste sunt generaciones celi (Gen 2,4). – Hec est secunda pars secundi capituli secundum diuisionem ... X ... ut uisum est. Sequitur quinto dubium de illis animantibus spiraculi.	X
		Gen 2,8-24	324rb- 378ra	Plantauerat autem Dominus Deus ... (Gen 2,8-9). – Descripta in precedentibus formacione et condicione hominis ... X ... pro statu innocencie uerisimilius uidetur non protuisse. Sequitur capitulum tertium.	
		Gen 2,25	378ra- 389va	Erat autem uterque nudus (Gen 2,25). – Hic incipit capitulum tertium libri Genesis a beato Augustino ... X ... serpens ille callidissimus de quo sequitur in littera: Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terre etc. (Gen 3,1)	XI
390ra- 395va	„rubrice istius libri cum quottis“			Adam ubi sit formatus ... X ... Zodiaci obliquacio querere sic fit et non aliter.	

Wien, ÖNB, Cod. 3901					
<i>fol.</i>	<i>Bezeichnung</i>	<i>Genesis</i>	<i>Inc. – Expl.</i>		<i>RB</i>
Ira- VIIvb	„rubrice operis sequentis cum quottis“		Accepicio personarum est grande peccatum ... X ... Christianus populus an possit iuste per potenciam infideles sibi facere tributarios.		
Ira- 47ra	Com. in Gen 3	Gen 3,1-7	Sed et serpens erat callidior cunctis etc. (Gen 3,1) – Secundum diuisionem in principio istius tercii capituli Genesis ... X ... oculos aperiores. Et hoc de illo dubio. Secundum dubium principale sepius motum erat, utrum sola ablacio etc.		XII
47ra- 52va		Gen 3,8- 13	Viso in precedentibus particulariter de primo testimonio peccati seu iudicio ... X ... incepta a serpente cum dicitur: Et ait Dominus Deus ad serpentem etc. (Gen 3,14)		
52vb- 245vb		Gen 3,14- 19a	Et ait Dominus Deus ad serpentem (Gen 3,14). – Postquam uisum est in precedentibus de processu Adam et Eve quantum ad peccati commissionem ... X ... relinquo ex predictis et hec de tercio. Restat ergo quartum dubium circa textum illum `In sudore uultus tui uesceris pane tuo donec reuertaris in terram` (Gen 3,19), superius motum tractare sub hac forma: utrum emere redditus ad tempus uitalis periodi procedat ex prudentia carnis aut seculi etc. – Quere in sequenti uolumine.		XIII -XX
246ra- 342rb			Utrum emere redditus ad tempus uitalis periodi procedat ex prudentia carnis aut seculi ... X ... fortassis fuit latro ille cum Christo suspensus. Hoc de illo tercio dubio; tercio queritur circa predicta que in iusticia peyor et rei publice nociuor uel illa que committitur in commutacionibus uel distribuccionibus.		XXI

Wien, ÖNB, Cod. 3902					
<i>fol.</i>	<i>Bezeichnung</i>	<i>Genesis</i>	<i>Inc. – Expl.</i>		<i>RB</i>
Ira- VIIvb	Index		Abstinentia a qualitate uictus quid est ... X ... Christianorum auari subtiliores sunt circa usuras quam iudei. – Explicit tabula.		
Ira- 55vb		Gen 3,19a	In sudore uultus tui uesceris pane tuo donec reuertaris in terram de qua assumptus es, quia cinis es et in cinerem reuerteris. (Gen 3,19) – Expedita iam prima parte illius textus ex hiis que diffuse dicta sunt de laboribus uniuersis ... X ... sed postea Domino concedente et dirigente possentenus pertractabo etc. Sequitur: In sudore. (Gen 3,19) ⁵		XXII
56ra- 245va		Gen 3,19b	In sudore uultus tui uesceris pane tuo donec reuertaris in terram etc. (Gen 3,19) – Circa particulam huius textus, que est `donec reuertaris in terram`, ubi tangitur pena mortis ... X ... in quo omnes stelle situantur secundum superius et inferius. – Finis ultime leccionis ac tocuis operis magistri Hainrici de Hassia super Genesim.		XXIII

⁵ Innherhalb dieses Abschnitts findet sich ein neuer Absatz, der auf eine mögliche Textzäsur hinweisen könnte: „Istis ita notatis patere potest responsio ad questionem uidelicet quod eligibilior est senectus iuuentute...“ Wien, ÖNB 3902, fol. 22va.

			56ra-101rb	In sudore uultus tui uesceris pane tuo donec reuertaris in terram etc. (Gen 3,19) – Circa particulam huius textus, que est ... X ... pauperes et diuites talium negligenciis et maliciis dampnificati et plures de pauperati etc.	
			101rb-110ra	Post hec de commutationibus communiter uenialium dicta iam specialiter de empconibus et uendicionibus censuum locuturus ... X ... apparuerit me gaudenti animo fateor assensurum.	
			110ra-174vb	Taliter ergo et tantum dictum sit de illa quarta sequela mortis cum incidentibus ... X ... omnes ergo qui sine fide illorum articulorum mortui fuerunt, iuste sunt dampnati.	XXIV
			174vb-245va	Usque huc pertractata est prima pars tercie instancie contra diuinam prouidenciam superius facte qua dicebatur quod si Deus est gubernator uniuersi ... X ... in quo omnes stelle situantur secundum superius et inferius. – Finis ultime leccionis ac tocius operis magistri Hainrici de Hassia super Genesim. ⁶	

---

⁶ Diese abschließende Texteinheit des Genesiskommentars fehlt in der Gesamtausgabe von Johann Spenlin (im Karlsruher Kodex Aug. pap. 47).